

Az építész új kapcsolatai a várossal, eszközkeresés **BUKAREST** példáján keresztül

1. Az elmúlt években fokozottabban észlelhető az a folyamat, hogy az építészet egyre inkább kilép az eddigi klasszikus szerepköréből és olyan interdiszciplináris kapcsolatokat hoz létre más művészeti, társadalomtudományi, politikai, biológiai... területekkel, melyekben már nem a szűk értelemben vett építés és építészeti tervezés az elsődleges feladat. A térkonstruálás eszközei megváltoznak, kiszélesednek egy olyan irányba, ahol előtérbe kerül a közösség megszólítása, a társadalmi kapcsolatok vizsgálata, a szociális problémák felmérése..., így a különböző tudományterületek egymásra való hatásában az építészek is új szerepben találják magukat.

A korábbi tanulmányaim¹ ezen új építészeti feladatok közül a szociális városrehabilitációk folyamataira fókuszáltak, megváltozott építészeti eszközöket keresve a terhelt társadalmi rétegek, közösségek segítésében.

Alapkérdésekben, tipológiában kerestem a válaszokat. Első lépésként egy szándékosan leegyszerűsített, de provokáló képlet mentén indultam el: városrehabilitáció + szociális = szociális városrehabilitáció?, és az alábbi lépésekkel elemeztem a városrehabilitációk előfordulásait, a kifejezések időközben megváltozott jelentéseit:

0. HOGYAN ALKOTHATUNK *SIMA* VÁROSREHABILITÁCIÓBÓL

SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓT (VÁROSREGENERÁCIÓT)?

1. VÉGY EGY *SIMA* VÁROSREHABILITÁCIÓT! VAGY HÍVJUK INKÁBB REKONSTRUKCIÓNAK?

2. ADD HOZZÁ A HIÁNYÉRZETEKET!

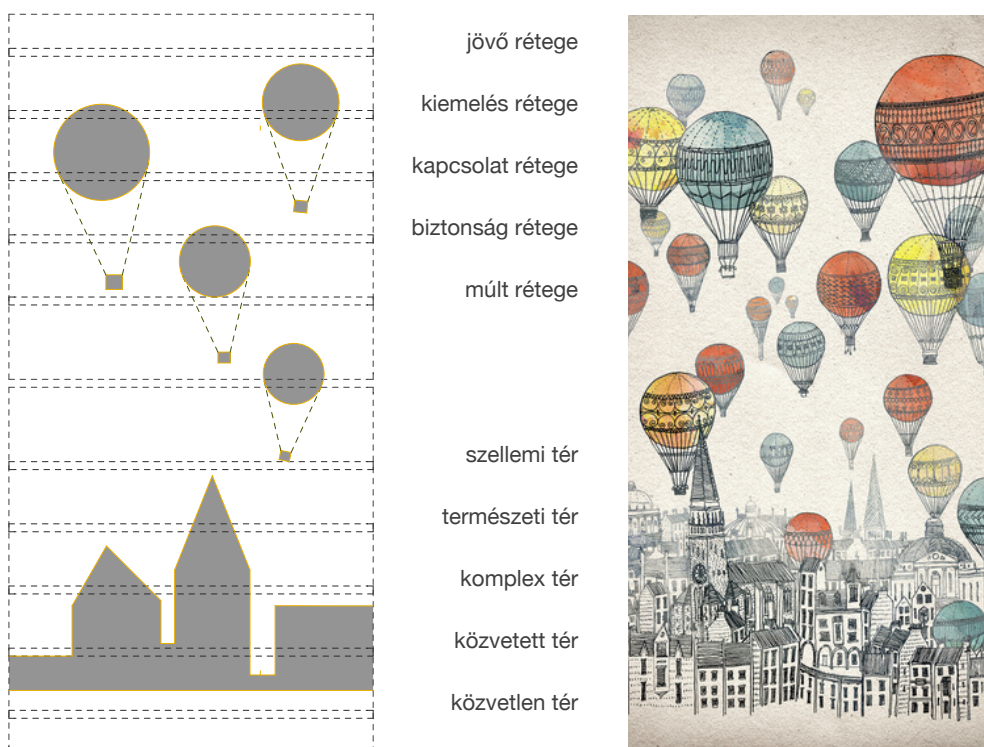
3. ALKOSS SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓT!

Ezzel a módszerrel leginkább a folyamatok időben végbemenő változásai jeleníthetők meg (az 1970-es évektől napjainkig). De az időbeli változásokat elemezve érzékelhetők voltak más rétegek is, amelyek a kronológiától függetlenül léteznek. Ezek térben vagy inkább más megfogalmazható dimenzióban elhelyezkedő összetevők, melyek tipológizálását, csoportosítását fontosnak tartottam.

¹ A szociális városrehabilitáció tipológiája, avagy az építész szociális eszközei a jelenben; 2014. január; BME Építőművészeti Doktori Iskola, egyéni kutatás - Borsos Melinda
Szegregáció/integráció, avagy a szociális városrehabilitációk új stratégiái; 2013. június; BME Építőművészeti Doktori Iskola, egyéni kutatás - Borsos Melinda, <http://dla.bme.hu>

A tipológia alapelemei közé kerültek a *határozott terek* különböző szegmensei (a klasszikus építészeti helyek, mint lakás, épület, utca, közösség terei, üres helyek...) mellett a *nem határozott*, térben nem mindig releváns rétegek is (úgy, mint oktatás, művészet jelenléte, a csoporthoz tartozás, a múlt kötelei és a jövő vágyai, a biztonság megléte...). Ezeknek az elemeknek a lehetséges kapcsolódásait létrehozva újabb irányok, feladatok jelenhetnek meg, melyek beépíthetők a jövőbeli akciókba, építészeti projektekbe.

Ez a tipológia jó kiindulása volt a Doktori Iskolán belül párhuzamosan futó, a budapesti Magdolna Negyedben csoportosan végzett kutatásunk, a *micromagdolna* (Borsos, Dimitrijevic - 2013-2014.²) folyamán a hely megismeréséhez, a komponensek egyesével történő átgondolásához és sokat segített a kezdeti irányok elindításában.

De a lakossággal lefolytatott microakcióink a *nem határozott* rétegek listáját időközben újabb és újabb elemmel bővítették, ami miatt feltehető a kérdés: fel tudja-e venni a közösségek összetettségét, helyi szabályait, sajátos kontextusait, megismételhetelen összefüggéseit egy végleges, lehatárolt elemhalmazból álló rendszer? A válasz egyértelmű *nem* lett: a közösség és társadalmi rétegek a helyhez való viszonyukban folyamatos változásban vannak, legfőképpen olyan szociálisan hátrányos területeken, mint a Magdolna Negyed. Nincsenek véglegesre kialakult állapotok, kapcsolatok.

Ebből az állításból következett, hogy ebben a tanulmányban a már megtörtént példákon keresztül, gyakorlati úton vizsgálom az összefüggéseket. Az elméleti és gyakorlati irányokból való keresgélés kettőssége, ezek összevetése remélhetőleg segít, ha végső elemeket nem is, de összefüggéseket megnevezni a szociális városrehabilitációs lépések szempontjából.

² <http://negyed.wordpress.com>

Következésképpen, a gyakorlat felől közelítve, olyan mai kapcsolódási tendenciákat értelmezek, melyek egész közel: Bukarestben történnek. A város múltjában felfedezhető kapcsolatok, hasonló szociális, etnikai problémák, de a kulturális különbözőségek miatt is a keresgélés, innen Budapestről nézve, izgalmas megoldásokat fedhet fel.

Az egész városra kiterjedő városrehabilitációs koncepciókkal szintén nem rendelkező Bukarest jó példája lehet a sűrű problémákkal küzdő városban, a hatalomtól függetlenül elinduló szakmai és más civil kezdeményezéseknek. A megoldandó feladatok sokasága, komplexitása szertágazó eredményeket mutathat, amely kitérhet a eddig ismert összefüggéseket.

A vizsgálat a várost a közelmúltban ért társadalmi, szociális, építészeti hatások bemutatásából indul ki, majd továbblépve mai, friss javaslatokat, akciókat, majd jövőképeket elemezve megpróbálja összegezni a lehetséges irányokat.

Jövőbeni célom, hogy az alábbiakban ismertetett szempontrendszer szerinti vizsgálatot Budapest esetében is végigviszem, így a két várost egymás mellé állítva még pontosabb és részletesebb kép jöhet létre a városfejlődés azonos szakaszáról.

2. A vizsgálat mindkét várost tekintve ekvivalens szempontok szerint

történik. Ezeket a rétegeket elemezve olyan témákra, adatokra fókuszálnék, amelyek a tárgykörön belül maradván, a teljes várostörténet bemutatásának igénye nélkül tud betekintést adni a jelen folyamataiba:

- . a város adatokban (földrajzi, etnikai, gazdaság, társadalmi, szociális)
- . a II. világháború utáni építészet
- . a nagy fordulópontra (1989, hatások és következmények)
- . rehabilitációs lépések
- . elméleti háttér, jövőkutatás
- . mai eszközök, példák

bukarest

- . a város adatokban³

terület: 226 km² . lakosság: 1.88 millió (2011-csökkenő) - az EU 6. legnagyobb városa lakosság szempontjából . kerületek (sector) száma: 6 . lakossági összetétel: 96.6 % román, 1.4 % roma - kb. 30-75 ezer (az illegális városlakók nélküli szám) -, további: magyar, zsidó, török, kínai, német . munkanélküliség 2.1% (országos 5.8%-2013) . egy főre jutó GDP: 13.800 Euro (országos: 5.800 Euro-2010)⁴ . a lakosság 70%-a lakik szocialista típusú lakótelepen

³ forrás: MINISTRY OF REGIONAL DEVELOPMENT AND TOURISM, <http://www.mdlpl.ro/index.php>

⁴ Regional GDP per capita in the EU in 2010: eight capital regions in the ten first places, Eurostat-News Release, 21 March 2013., http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/1-21032013-AP/EN/1-21032013-AP-EN.PDF

. a II. világháború utáni építészet

az '50-es években eleinte csak a szocialista korszakhoz igazodó kisebb léptékű szocreál épületek jelentek meg a város beépítetlen területein, foghíj telkein. A '70-es években viszont, a város peremén épülő lakótelepekkel elindult egy másik időszak, amely látványosan a '80-as évekre bontakozott ki: az eddig csak a városszélien megjelenő lakótömbök ellepték a belső városrész értékes épületekben gazdag területeit is. A diktátor által a térképen meghúzott tengelyek mentén, soha nem látott gigantikus léptékű házfalakkal határolva, új sugárutak épültek, mögöttük csak a szétdőlt régi városszövet maradványai, a bontások révén keletkező szabálytalan, üres telkek maradtak. A kommunizmus idején a várostervezést két szó határozza meg legerősen: egymás mellettiség és implantáció.

. a nagy fordulópont után⁵

1989 után Bukarest vezetése számos új, eddig ismeretlen elemmel, problémával szembesült, a városi térben, az infrastrukturális folyamatokban, a társadalmi-gazdasági új irányokban egyaránt. Bukarest dinamikus városfejlődése emellett a lakosság homogenitásában is átalakulásokat indított el.

fotó: Borsos Melinda, 2014.

Az 1989 után megjelenő demokratikus és kapitalista folyamatok számottevő előnyt generáltak a fent említett területeken (társadalmi szabadság, megnövekedett munkalehetőségek és pénzkereset, mobilitás), de ezzel együtt hátrányos folyamatokat is elindítottak: a diktatúra éveitől kezdve egyre inkább nőni kezdtek a társadalmi különbségek.

Megjelent a nagyon magas jövedelemmel bíró új városi elit, aki új helyeken (új felfedezésű városi perifériák, "vidék"), kaotikus, szabályozatlan módon hozott létre szegregátumokat, fallal körülvett villanegyedeket (Pipera Észak, Prelungirea Ghencea). De ettől a rétegtől a társadalom másik vége egyre inkább távolodni kezdett.

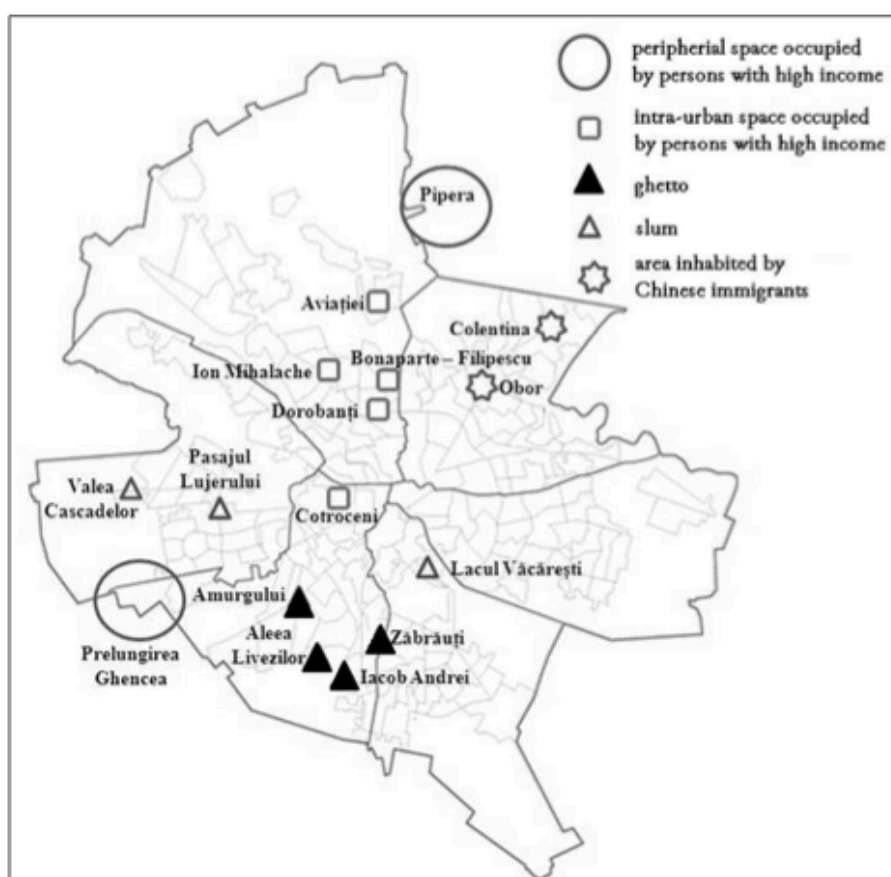
A Forradalom utáni átmeneti, többnyire zavaros időszakban többen úgy remélték, Bukarest sokkal több munkát és minőségibb megélhetést biztosít majd az eddigi csekély lehetőségekhez képest.

⁵ Viorel MIONEL Silviu NEGUT : The socio-spatial dimension of the Bucharest ghettos, 2011.

Ebben bízva nagy számban érkeztek vidékiek a városba és sokan, a rossz anyagi helyzetből adódóan, a már korábban is marginalizált, gazdaságilag leértélt területeken telepedtek le.

Ez a folyamat egyenesen vezetett el a mélyszegénységi szegregátumok kialakulásához (román kifejezésként: mahala).

Ezek a helyek legfőképpen az 5. kerületben, Ferentari városrészben (Dél - Dél-Nyugat Bukarest) található: Ferentari-Rahova, Aleea Livezilor, Tunsu Petre, Zabrauti, Amurgului, Prelungirea Ferentari területek (lásd. térkép), ahol a képesítés, a jövedelem és az oktatás hiánya, a roma népesség magas koncentrációja mind determinálta a társadalmi részvétel nélküli, alap életminőséget sem biztosító koncentrátumok fennmaradását.⁶

térkép: Viorel MIONEL Silviu NEGUT : The socio-spatial dimension of the Bucharest ghetos, 2011

Ezzel párhuzamosan, 1991-ben elindult a tömeges privatizáció, amely létrehozta a szuper-tulajdonosi lakhatási szerkezetet (Európában itt a legmagasabb a saját tulajdonú lakással rendelkezők aránya, több, mint 97 %) ahol a lakások 80%-a az 1960 után épült magas lakótelepeken található. A magas lakásbirtoklás jelentősen csökkentette a városon belüli mobilitást, a tulajdonosok foglyokká váltak a saját lakásukban, amelynek állapota a központi felújítás hiányában sokáig csak egyre rosszabb lett.

⁶ Viorel MIONEL Silviu NEGUT : The socio-spatial dimension of the Bucharest ghetos, 2011.

. rehabilitációs lépések

a 70-es években egy egységes területfejlesztési terv létezett (58/1974.), ami minden lépést a szocialista nemzeti tervnek vetett alá. 1990-ben, a hirtelen minden szinten megváltozott országban, a jogi szabályozás hiánya kaotikus állapotokat idézett városokban, falvakban egyaránt. Irracionális folyamatok indultak el a területfelhasználás területén is, hatalmas erdőirtások, egyéni területfoglalások, az infrastruktúra teljes elhanyagolása jellemezte ezt az időszakot. Ez az állapot több, mint 10 évig tartott és ez nem kedvezett a korrupció visszaszorításának sem. 2001-ben új lendülethez jutott a területfejlesztés és végre létrejött egy szabályozó jogi keret (350/2001.), amely elindította a régi intézmények szerkezetátalakítását, és kijelölte az új, tervezési folyamatokra szakosodott intézmények új szerepét. 2002-ben indult el az első rehabilitációs program, amely a meglévő, nagyon rossz műszaki állapotban lévő lakásállomány hőtechnikai felújítását célozta meg. A folyamat bonyolult volt, aminek - a jellemző "bürokratikus lassúság" mellett - többek között az volt az oka, hogy a lakóknak a költségek 1/3-át kellett volna önerőből biztosítani. Emellett a csak lakásokra irányuló fejlesztések önmagukban nem oldották meg a lakóterületek problémáit, nem foglalkoztak a környezettel, a szolgáltatások fejlesztésével, a lakosság hiányérzetével.⁷

Hosszú idő telt el, amíg végül 2009-ben Bukarestben is elindulhatott egy integrált városrehabilitációs modell, ami alapján folytatódott a meglévő épületek korszerűsítése, de emellett figyelmet kaptak a zöld területek, parkolók, terek is, melyek újrafogalmazásával lassan életminőségbeli változások indulhattak el. A premier Bukarest 1. kerületében ment végbe, amit további városrehabilitációs stratégiák követtek (Stratégia 2012. - 1. kerület, 2. kerület).

fotó: http://www.b365.ro/80-de-blocuri-din-ferentari-raman-fara-apa-calda_67757.html

A célok megváltoztak: fontos lett a leromlott városrészek újjáélesztése, az infrastruktúra javítása mellett a szociális szolgáltatásokra koncentráció, az oktatási hálózat korszerűsítése, rekreációs területek, sportpályák, kulturális központok kijelölése.

⁷ Oana Luca: URBAN REGENERATION PROCESS IN ROMANIA; Theoretical and Empirical Researches in Urban Management, No. 1(10)/2009.; (Oana Luca, Urban Engineering and Regional Development Department Technical University of Civil Engineering Bucharest)

De ezek a pozitív lépések nem jelentek meg hasonló erővel a fentebb említett, problémás 5. kerületben, Ferentari-ban. Itt, Bukarest 5. kerületében található Románia egyik legnagyobb roma etnikumú területe, ahol a jobb élet reményében 1989 után betelepült vidéki roma családok, elhanyagolt gettókban, maximum 10-15 m²-es szobákban élnek, többedmagukkal. Kábítószer-kereskedés, maffia, drogfogyasztás, rendőrségi razziák, prostitúció, mélyszegénység, illegális lakásfoglalások, ezek a legfontosabb jelzők.

Ferentari a városközponttól 2.5-5 km-re helyezkedik el, a tömegközlekedés gyér ellátottsága miatt (csak egy autóbusz/villamos-vonal köti össze a központi területekkel) a szinte teljesen elszeparált városrész a legriasztóbb hely ma is. Lakossága hozzávetőlegesen 90.000 fő.

Ferentari története a 19. század közepéig nyúlik vissza, amikor az ipari fejlődés hirtelen megugrása következtében itt alakult ki Bukarest első modern ipari területe, különösen azután, hogy innen indult el 1869-ben az első vasúti kapcsolat Giurgiu irányába.

A jelenlegi lepusztult lakásállományról adatokat nem találni, egyedül a Városházán a "Bukarest Stratégiai Konceptiója, 2035" programba került felújítandó házak listája áll rendelkezésre.⁸

Összegezve: a kommunizmus után eltelt 15 év alatt nem sikerült hatékonyan kezelni a korábbi korszakok generálta problémákat. Ezzel szemben azok a társadalmi-gazdasági folyamatok, melyek az átmenet éveiben jelentősen kicsúsztak az irányíthatóság alól, még ma is úgy jellemezhetők, mint a *magánérok által sajátosan értelmezett előírásokkal irányított várostervezés*.⁹

. elméleti háttér, jövőkutatás

Ludék Sýkora és Stefan Bouzarovski¹⁰ használták először a poszt-kommunista kifejezést, amely véleményük szerint pontosabban szemlélteti a kelet-európai országok 1989 utáni időszakát, mint a poszt-szocialista jelző, gondolva itt a monumentális városi struktúrákra, az összetett társadalmi változásokra, problémákra.

Sýkora és Bouzarovski szerint egy poszt-kommunista város-átalakulás háromlépcsős fordulóponton megy keresztül, egymás után: intézményi, társadalmi, majd városi szinten. Hogy érthető legyen a folyamat, mindhárom szegmenst figyelembe kell venni.

A diktatúra végével elsőnek intézményi szinten, az új vezetés szervezeti felépítéseiben történtek látványos változások, de ez csak felszínes különbség volt, az új struktúrának még sok idő kellett, hogy megtanulja a demokratikus gondolkodást. A társadalmi szinten az egységes tömegeből egyik napról a másikra váltak ki az egyének, akik vállalkozni, vásárolni, birtokolni akartak.

⁸ Dominic Teodorescu: Ferentari: Bucharest's post socialist ghetto - 11. 2013. ,
forrás: <http://theprotocity.com/ferentari-bucharests-post-socialist-ghetto>

⁹ Claudiu Forgaci: Bucharest between North and South; European postgraduate Master in Urbanism Strategies and Design for Cities and Territories TU Delft – Faculty of Architecture, 2013.

¹⁰ Sýkora, L. & Bouzarovski, Multiple Transformations: Conceptualising the Post-communist Urban Transition, 2011.

A Bukarestbe hirtelen beáramló külföldi tőke célpontjai pedig a lakóhelyet határozták meg, egy időre determinálva az emberek lehetőségeit, korlátait és ez természetesen magával hozta a városszerkezeti változásokat is. A Ceausescu-rezsim okozta hosszan tartó frusztráció, a gyenge kormányzás, a hirtelen jött pénzügyi lehetőségek okozta feszültség, a megmaradt korrupció mind egy olyan éretlen állapotot hozott létre, ami egy "ad hoc", ellenőrizetlen városfejlődést determinált.

Claudiu Forgaci fiatal román építész Bukarest egyik lehetséges jövőképevel foglalkozó tanulmányából¹¹ a társadalmi változások okai még részletesebben kerülnek elő.

Forgaci, mint kiindulási gondolat, azt elemzi, hogy a városi léptékek, határok egymással milyen kölcsönhatásban vannak. Lépték szempontjából az alábbiak jelenlétét feltételezi városon belül: emberi lépték, város lépték, nagy lépték, kis lépték, léptéken kívüli, léptéktelen (ellentétben az eddig használt test-városi-regionális-nemzeti-globális lépték-kategóriákkal).

Ezek egyszerre létező és egyben egymásra is ható elemekként is értelmezhetők, amelyek globálisan és lokálisan is reagálnak egymásra (glokális viszony).

A rétegek témáját viszi tovább egy Michael J. Ostwald tanulmány is¹². Ebben Ostwald reagál a szovjet 'Paper Architects' csoport kritikus hangvételű avantgard grafikai utópiáira.¹³ A '80-as években a szovjet építész csoport által kinyilatkoztatott kritika a diktatúrák azon jellemzőire fókuszált, hogy az építészetet nagy léptékben kizárólag a hatalom kifejezésére, hangsúlyozására használták, a régi értékeket, emberi léptékeket elnyomva, sokszor megsemmisítve.

A Paper Architects csoport erre utópikus grafikákkal reagált, melyek témái az építészet megszűnése, az épületek eltűnése volt, különleges metaforákban kifejezve (pl. leghíresebb kép: 'Columbarium Architecture').

Ostwald ezt a gondolatot vitte tovább, megalkotva egy új metaforát: a Martioska-hatást.

A Martioska azért tökéletes választás, mert egy tárgyban testesíti meg a szovjet társadalom végletes jellemzőit: a KGB központot, Gyetckij Mírt (Gyermekek Világa), a plüss Misha mackót, a Lenin Mauzóleumot, vagyis a Matrioska a saját rétegeivel absztrahálja a kommunizmusta városi létet, itt konkrétan Moszkvát. Normális esetben minden lépték hat a mellette lévőre, de ha egy réteggel gond van (lehet az társadalmi, de városi elem is), az negatív gócpontokat okozhat a rendszerben.

Forgaci ezt a hibalehetőséget gondolta tovább, Bukarestre koncentrálna. Szerinte a bukaresti Matrioska nem klasszikus matrioska: az elemek egy nagy külső burokból, szeparáltan, elkülönítve lebegnek (ábra). A külső réteg maga a kommunizmus, amely mindent ural, de kapcsolódni semmihez sem akar, ezen belül pedig az egymástól elzárt, független városi szövetek, mint önmagukba záródó rétegek úsznak.

¹¹ Claudiu Forgaci: Bucharest between North and South; European postgraduate Master in Urbanism Strategies and Design for Cities and Territories TU Delft – Faculty of Architecture, 2013.

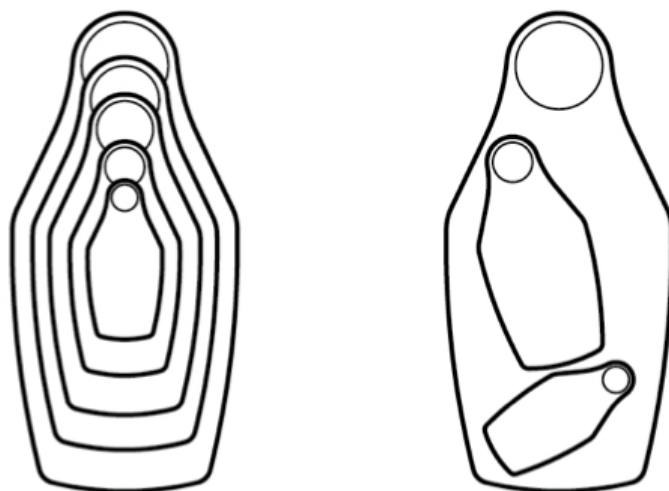
¹² Ostwald, M. J.: Politics and the Deliquescence of Scale: The Columbaria of Brodsky and Utkin, 2012.

¹³ forrás: <http://russianculture.wordpress.com/2011/01/12/the-paper-architecture-of-brodsky-and-utkin/>

Ahogy a diktatórikus rendszerekben, ahol a köztér a hatalom tere, az egyén pedig befelé fordul, elzárkózik, sodródik.

A mai Bukarest matrioskája nem változott át jelentősen, megmaradt a "diktatúra hagyománya": a városlakó ma sem tud mit kezdeni a közterekkel, szívesen átengedi azt a mindenkori hatalomnak (lásd: Nemzet Katedrálisa, Kim Attila: "A köztér senki földje.") és inkább befelé fordulva, ha teheti, a valóságban is magas falakat húzva, zárja be magát egy konfliktusmentes világba.

Csak röviden említeném ennek éppen az ellenkezőjét: a német társadalomnak, a berlini városlakóknak elég határozott elképzelésük van a közössé vált (akart) terek használatáról, a Tempelhof repülőtér 21. századi története erre tökéletes példa ¹⁴.

fotó: Claudiu Forgaci: Bucharest between North and South, 2013.

. mai irányok, példák

2002-ben Románia is aláírta az Európai Táj Egyezményt¹⁵, amely célul tűzte ki a civil társadalom támogatását, a magánszervezetek és a hatóságok segítségével, abból a célból, hogy érthetővé váljanak a városi tér problémái, hogy megismerhetővé váljanak a lehetséges irányok.

A kommunizmus 'ad hoc', kiszámíthatatlan bontási akciói, szorongásokkal terhelt mindennapjai (félelmek attól, hogy éppen melyik ház kap értesítést a 24 órán belüli bontásáról) nem tudnak rövid időn belül eltűnni. A múlt tehetetlenségéből adódó társadalmi passzivitás csökkentésére a városlakók építészeti projektekbe való bevonása az egyik legfontosabb eszköz. Első lépésként fontos megnevezni az 1989 óta történt városfejlesztések hibáit, azok jelen állapotát, hogy kijelölhetővé váljanak a hiányok, amelyek célokat adhatnak a civil kezdeményezéseknek, további fejlesztéseknek.¹⁶ :

¹⁴ forrás: <http://berlinhid.de/?p=266>

¹⁵ European Convention on Landscape, Strasbourg, 2002. május 24.

¹⁶ Carmen Beatrice Pauna, Dana Ileana G. Chirvai: Urban Comfort In Bucharest. Socio-Economic Parameters, 2009.

- . a szomszédság, egy területhez való tartozás hiánya
- . az 1989 óta bővülő Bucharest új városrészeinek nincs identitása
- . ellenérzés a szélsőséges végpontokon lévő társadalmi réteggel szemben
- . az utcák, terek nem kínálnak kényelmet, nem adnak helyet a közösségnek
- . az autók fölénye túl nagy a gyalogosokkal szemben
- . zöld területek csökkenése
- . rekreációs, összefüggő, tematizált zöld zóna hiánya
- . olyan városi tereken, ahol a diktatúra évei alatt nagyléptékű pusztítások mentek végbe, a forradalom utáni időszakban koncepció nélküli új építkezések jelentek meg (pl.: CH. De Gaule tér hatalmas irodaháza)

Ezekből leszögezhető, hogy az építészetnek ma meghatározó szerepe van a városi karakter meghatározásában és a hely egyedivé tételének folyamatában.

A bukaresti városi rétegződés sajátosságaira fókuszálva, ezeket az irányokat részletezve, elsősorban olyan kezdeményezéseket elemeznék, ahol a berögzült, szinte nem létező köztérhasználatból felrázva új alternatívákat mutatnak a városlakóknak.

A kiválasztott három példa célja, hogy lokális kapcsolatokat hozzanak létre a városi léptékek között, az eddig elszeparált egyénekből közösségeket alkossanak, az építészet segítségével:

. *I love Bucharest*

. *Field Trip*

. *Studio Basar*

De Bukaresthez hozzátartozik a társadalomnak, a városnak az a rétege is, amely a súlyos problémákból adódóan sokkal összetettebb válaszokat, segítséget igényel. A fentebb említett Ferentári kerület gettóinak lakóit segítő törekvésekről, a lassan elinduló pozitív irányokról, a hiányérzetekről mindenképpen lényeges beszélni, hiszen csak így kaphatunk teljes képet a város társadalmi változásairól.

. *I love Bucharest*¹⁷

A csoport 2005 őszén indult, azzal a céllal, hogy olyan innovatív programokat aktiváljon, amely a társadalmi részvételre ösztönösít. A Szeretem Bukarestet! (a név a jól ismert művészeti termékből indult: I love New York) olyan projekteket kezdeményez, amelyek célja a román közterek rehabilitálása, esztétikai és kulturális szempontból egyaránt, ráirányítva a városlakók figyelmét a helyi kulturális, építészeti értékekre.

Az elindított művészeti és nem művészeti akciók egyrészt lehetőséget nyújtanak kezdő alkotók megismerésére, de emellett fontos, hogy olyan alternatív kommunikációs módszereket használjanak, amely a társadalom minden rétegét megszólítva, az állampolgári felelősség erősítésével, alapot adhatnak a későbbi irányított városfejlesztési beavatkozásoknak is.

¹⁷ forrás: <http://www.ilovebucharest.org>

A programot mintegy 30 képzőművész, építész, diák, civil csoportosulás és különböző korú, iskolai végzettségű, szociális helyzetű bukaresti hozta létre és tartja ma is életben. Legfontosabb támogatója a MORA Alapítvány¹⁸, de emellett támogatók között találunk több nagy bukaresti múzeumot és a Bukaresti Önkormányzatot is.

fotó: <http://www.ilovebucharest.org>

Fontosabb akciók:

- Days of Bucharest - 2006. évente megrendezésre kerülő esemény, ami alatt a helyiek (kiemelten foglalkozva a roma családokkal) és a fiatal művészek csapata együtt alkot meg egy nagy méretű festményt, ami olyan épület falára kerül fel, ami abban az évben aktuális üzenetet hordoz a városvezetés felé
- Book Street - 2007. az Egyetem téren, az érdeklődő emberekkel és a Szeretem Bukarestet! művészeivel közösen alkotott könyves utca megalkotása, amit a román és a világ kultúrájában kiemelkedő személyeinek arcképeivel díszítettek
- Red Spot - 2008. Bukarest értékes épületeire vagy éppen az elbontott hiányokra irányuló figyelem kiemelése piros megvilágítással, majd az épületekről közös beszélgetés a helyiekkel.

¹⁸ More Opportunities for Romanian Artists

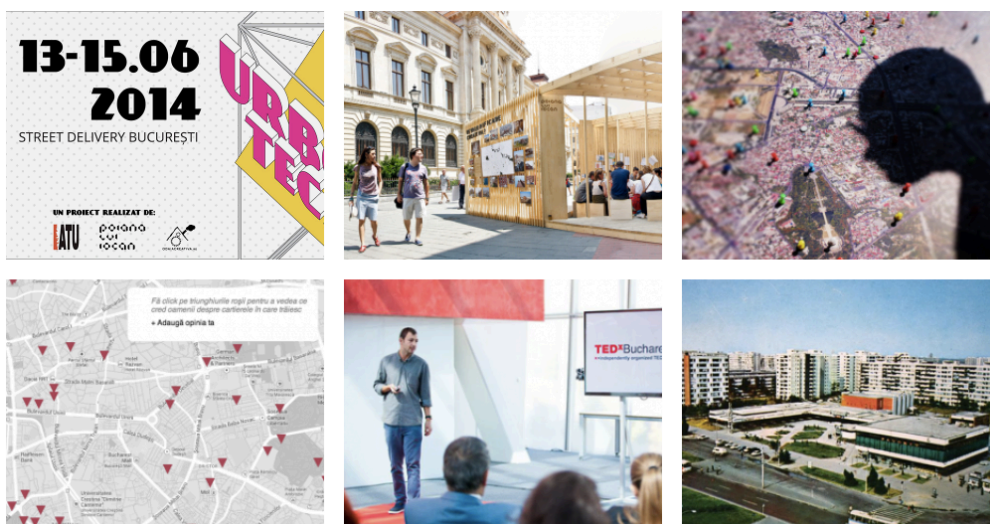
Draw for Bucharest! - 2008.

A Szeretem Bukarestet! csapat szerette volna ráirányítani a figyelmet a saját akarat és képzelet erejére; arra biztatta az arra járókat, hogy az Egyetem téren kirakott festőállványokon rajzolják ki magukból a vízióikat, élményeiket a várossal kapcsolatosan, majd a rajzokból egy összegyűjtő óriás molinó született, amely 2 hónapra kikerült az Egyetem tér felőli homlokzatára.

. Field Trip¹⁹

A London, Berlin, Bucharest székhelyű, fiatal építészekből és művészekből álló csapat tervezéssel, a projektekhez kapcsolódó kutatásokkal, közösségi elkötelezettség és felelősség gyakorlati eszközeivel foglalkoznak, olyan új utakat építve, amely mindeközben közelebb hozza az embereket az építészethez és várostervezéshez. Mert alapgondolatuk, hogy a hagyományos városvezetésnek nincs jövője, csak a közösség alapú kezdeményezésekkel, a fenntarthatóság fontosságának kiemelésével és természetesen friss ötletekkel lehet új kapcsolatokat építeni a város használói között.

A bevezetőben említett tipológiához és Forgaci rétegeihez kapcsolhatóan az egyik kutatásuk, Térközök, gondolkodás a jövő terein (Interspaces – thoughts on future spaces) a mai megváltozott terekkel foglalkozik, egy izgalmas típuslistát létrehozva.²⁰

fotó: <http://www.fieldtrip.net>

¹⁹ forrás: <http://www.fieldtrip.net>

²⁰ Interspaces – thoughts on future spaces, forrás: <http://www.fieldtrip.net/interspaces-thoughts-on-future-spaces/>

tesztelés

Fontosabb akcióik, elemzéseik:

Interspaces –

thoughts on future spaces

elemző írás: a ma téréigényeit továbbgondolva, a jövő izgalmas, elképzelt tértípusait nevezi meg:

multi terek: a mai helyek ilyenek, egyszerre élünk víziókban, formákban, kapcsolatok hálózatában, valós szerepek és virtuális karakterek között *mozgó terek*:

ott ahol a tereink nem statikusak, ha emelkednek, morzsolódnak, mozognak

testi/anyagi terek: ami nem magyarázható, csak azonnal tapasztalható

meghatározhatatlan terek: az ember újra nomáddá válik, egy utazó egy hálózaton belül, ahol az utak nem egyenesek és nem kiszámíthatók többé

Map your City!²¹

egy webes/mobil alkalmazás, melynek célja, hogy támogassa a részvételen alapuló kollektív kreatív folyamatokat; egy interaktív térkép, amelyen bejelölhetők azok a helyek, projektek, amikről véleményük van

(saját lakóhelyük környékén fontosnak ítélt helyek, elhagyatott helyek, problémák jelölése, értékelése)

Poiana lui Iocan

Bucharest Architecture Festival²²

Poiana lui Iocan - Map your City! akció folytatásaként, egy fa szerkezetű pavilon a város egyik utcájában: városi laboratórium, nyilvános összejövetelek tere, gondolkodó hely, a bukaresti előremutató víziók helye; kapcsolatot biztosít az alulról induló kezdeményezések, a helyi városvezetés, az egyetemek, a kutatók, a művészek, a kulturális és az üzleti szektor képviselői között

²¹ forrás: <http://map.poianaluiiocan.org>

²² <http://www.poianaluiiocan.org/en>

. Studio Basar

Bukaresti székhelyű, 2006-ban 2 fiatal építész (Alex Axinte, Cristi Borcan) által alapított építész stúdió, "kutató-mentő" csapat. A hagyományos építészeti tervezésen kívül apró beavatkozások elindításával, elemzésével foglalkoznak, melyek marginális, triviális témákra irányítja a figyelmet Bukarestben. Az illegálisan változó várost, a banalitást, az inaktív városi kultúrát apró lépésekben megváltoztatni tudó akcióik friss eszköztárat generálnak az építészek számára. A személyes találkozás alkalmával (BME Építőművészeti Doktori Iskola, Bukaresti tanulmányút, 2014.) a várost jellemző heterogenitásra hívták fel a figyelmet, amely miatt az átfogó városfejlesztési koncepciók megfogalmazása, elindítása komoly nehézségbe ütközik.

A város szinte bármely pontján felfedezhető nagyon erős összetettség (épületek magasságának, korának, állapotának, anyagának, használatának különbözőségei) determinálja az apró városszöveti beavatkozások létjogosultságát, melyek nem ítélnék, hanem összekapcsolni igyekeznek.

Ilyen beavatkozások közül válogattam most, melyeknek mind közös céljuk megszólaltatni és helyzetbe hozni a közösséget, a város lakót.²³

fotó: <http://www.studiobasar.ro/?lang=en>

Választott akciók:

Letter Bench - 2009.

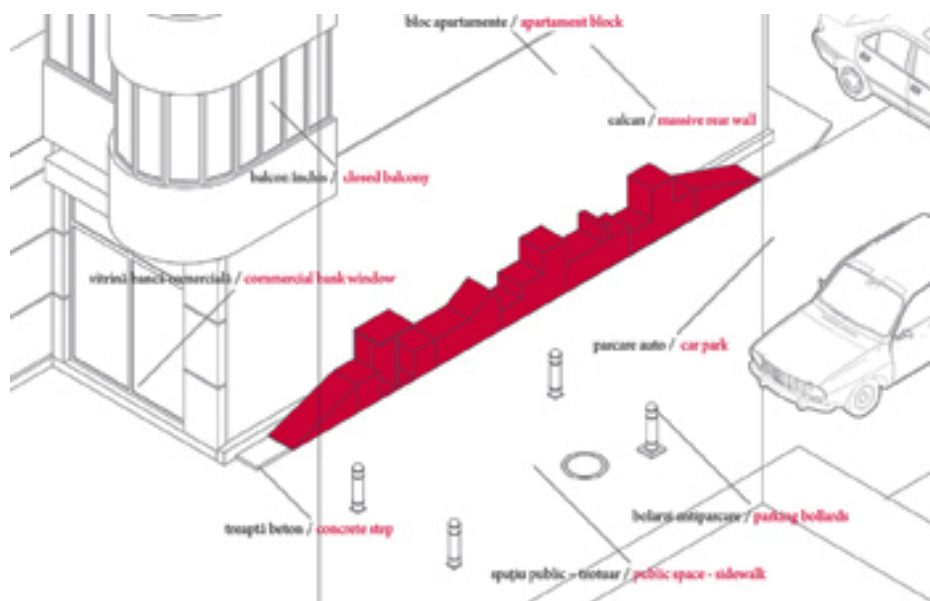
A két építész, néhány fiatal díszlettervező és a helyi lakosok közreműködésével alkotott köztéri pad a bukaresti felújított Carturesti könyvesbolt előtt.

²³ forrás: <http://www.studiobasar.ro/?lang=en>

Az ötlet apropója volt a környező utcákban minden évben megrendezésre kerülő Street Delivery esemény (www.streetdelivery.ro), melynek ideje alatt a bukarestiek birtokba veszik a környező köztereket, önmaguk igényére kicsit átformálva (közösségi strand az utca közepén, graffitik a házfalakon, padok, kerítések újrafogalmazása...) ²⁴. A régi újságokból, képregényekből készült, könyvespolcot imitáló pad nyugodt felületet biztosít az utcát agresszíven elfoglaló autókkal szemben és alternatívát ad a közös tér használatában a környező, szeparált panel blokkokban élő lakosságnak.

Magic Blocks/
The Generator
2009-2010

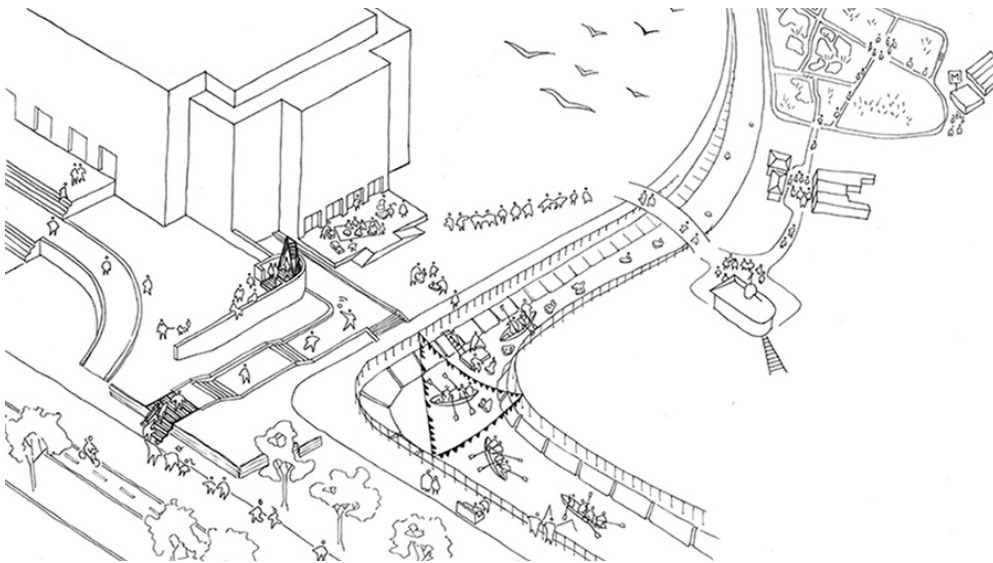
Egy korábbi kutatásukra (Urban Island in Aviației District) épülő beavatkozás célja olyan több céllal felhasználható köztéri bútorrendszer létrehozása, amely generálja a területen a közösségek kialakulását, amely bevonzza a fiatalokat, időseket egyaránt. Sajnos a bútorokat az önkormányzat Aviației kerületből 2010-ben eltávolította, de az új helyén (Mosilor út környéke) a mai napig használatban van, bár állapot erősen leromlott. A projekt úttörő módon, olcsón, egyszerű nyelvezettel képes volt létrehozni a kapcsolatot nemcsak a lakosság és a köztér között, de az emberek és az építészet között is. Nemzetközi szinten is publikált projektté vált.

²⁴ forrás: <http://www.streetdelivery.ro>

View on water
2012.

A bukaresti Nemzeti Könyvtár előtti folyóparti szakasz (Dambovita) újrafogalmazása. A folyó már régen elvesztett minden olyan karaktert, amellyel üde, frissítő felülete lehetne a városi életnek. A folyóval párhuzamosan futó utak, lebetonozott városi terekké változó hidak sokkal inkább az autós forgalom kiszolgálására jöttek létre még a Ceausescu idejében, teljesen lecsökkentve ezzel a város vízzel való kapcsolatát. Az építészek szimbólumokat kerestek, hogy ezekkel a jelekkel is figyelmet generáljanak a folyó mentén húzódó többemeletes térfalat alkotó panel blokkokban lakóknak és a városvezetésnek. Ilyen elem volt az autópályát és a folyó közepé helyezett megemelt, pirosra festett fa átjáró vagy a háromszög zászlók kuszaságából létrehozott folyó feletti installáció, illetve a Könyvtár előtti üres helyen ideiglenesen, közösen felállított világítótorny.

fotó: <http://www.studiobasar.ro/?lang=en>

. eszközök a gettókban

Bukarest fentebb említett szociálisan problémás területei mind nagyfokú szeparáltságban léteznek. Elzárva társadalmi, kulturális és etnikai szempontból is. A társadalmi hátrányok, mint például: elégséges és egészséges lakóter hiánya, higiénia hiánya, személyazonosító okmányok hiánya, a tulajdonosi jogok, az oktatás hiánya, a magas szintű iskolai lemorzsolódás, az erőszak, a közösségen belüli konfliktusok, a kábítószer-kereskedelem és -fogyasztás, a lehetőségek hiánya oda vezetnek, hogy gyakorlatilag a lakosság minden társadalmi részvételből kirekesztődik. A társadalmi polarizálódás, leszakadás miatt a közösség radikálisabb, kivülről jöttekkel szemben sokszorosan elutasítók.²⁵

Az utóbbi évek szervezett segítői közül kiemelkedett az Impreuna ("Împreună" Agency for Community Development, az impreuna román jelentése: együtt) nevű Európa Unió által delegált szervezet, amely a román cigányság támogatását tűzte ki célul az oktatás, az egészségügy, a munkavállalás témájában.

Összegző értékelésükben²⁶ úgy jellemezték a folyamatot, hogy eleinte még ha sikeres is volt 1-2 projekt, hosszútávon megmaradó hatása sajnos csekély eredménnyel zárult. Ennek fontosabb okai: a programok befejeztével a folytonosság hiánya, a városvezetéssel történő kommunikáció hiánya, a további anyagi támogatás hiánya, de legfőképpen a problémák összetett módon történő kezelésének hiánya. Erre példa, hogy a pozitívan idült, roma gyerekek iskolai felzárkóztatására irányuló segítség, az intézményekben tapasztalt szegregált gondolkodás, a befogadás hiánya miatt végül nem lett teljesen sikeres. Ugyez a diszkrimináció volt tapasztalható a fiatalok munkahelyhez segítése során is.

2001- től - uniós segítség feltételeként - a Romák helyzetén való időszerű segítség témája felkerült az állami és önkormányzati programok napirendjeibe és ennek következtében elindulhatott a városvezetők és a civil csoportok közötti kommunikáció, együttműködés. Ugyanebben az évben új intézmények jöttek létre, pl. megyei szintű roma hivatalok, melyek az elfogadás terén indítottak el változásokat. 2003-2004-ben pedig külön költségvetési keretet különítettek el roma problémák kezelésére, segítésére.

Az elmúlt tíz évben viszont lelassultak a folyamatok, az Impreuna szerint a bonyolult bürokráciának illetve a még mindig jelen lévő korrupciónak köszönhetően. Jelenleg nem látszik biztosítottnak a 2014-re tervezett, nagyrészt uniós támogatású segítői programok továbbélése sem.²⁷

Fókuszálva viszont az eszközökre, az egyik eddigi legsikeresebb program egy - az Imprena által irányított - munkahely-biztosítási program volt, amely segített kiemelni a dolgozni képes lakosságot a gettóból, de emellett fontosnak tartotta, hogy továbbra is szoros kapcsolatban maradjon a támogatott az otthon maradt rokonsággal, így egyfajta bizalmi hidat tudott képezni az egyébként megközelíthetetlen családokkal.

²⁵ Ana Cosima Rughinis: Social Housing and Roma Residents in Romania, CPS International Policy Fellowship Program, 2004.

²⁶ Evaluation of Programmes Targeting Roma Communities in Romania, UNDP Romania, Cluj-Napoca, 2006

²⁷ forrás: <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/09/romania-roma>

A bukaresti szegregátumok fiatal új generációinak egy jobb életminőséghez segítése pedig legfőképpen az őket is megillető minőségi oktatás lehetőségén múlik, de emellett a másik legfontosabb eszköz a velük kialakított közvetlen kapcsolatban rejlik. Olyan akciók lehetnek irányadók, mint a példák között említett I love Bukarest! roma családokat, gyerekeket is megszólító eseményei, amelyek figyelmet és esélyt adhatnak a romák szélesebb körű elfogadására, társadalmi és városvezetési szinten is.

3. Az eddig felsorakoztatott problémák, beavatkozások megismerése

és a tanulmányúton személyesen tapasztalt élmények után összegezném a benyomásokat a bevezetőben feltett kérdést alapul véve.

Az elmúlt 40 évben, de legerősebben a '80-as években, a forradalom előtti utolsó öt évben jelentősen sérült város még mindig látható sebekkel bír. Az 1989 után kapott szabadság a városvezetésben, a városi szövetben, a társadalomban további káoszt teremtett, mely újabb problémákat generált.

Ebben a káoszban az utóbbi néhány évben egyrészt elindultak nagyobb léptékű, a várost átfogóan kezelő beavatkozások, de emellett - véleményem szerint kiemelten fontos irányként - olyan civil és micro méretű építészeti akciók, kezdeményezések törtek utat maguknak, melynek egyik legfőbb céljuk a városlakóval történő személyes kapcsolat megteremtése volt.

Ez a közvetlen kapcsolat az építész új szerepkörének legfontosabb eleme. A múlt században még elérhetetlen polihisztor attitűd 2000 utáni években fokozatosan változásnak indult. A lassan alakuló, az eredményeket hosszú ideig érlelő városléptékű folyamatok mellett a közvetlen kapcsolatra építő projektek olyan aktivitásra készítetik a lakosságot, amelyre a diktatórikus rendszerekben logikusan nem volt lehetőség. A volt szocialista/kommunista országokban ezek a kezdeményezések még inkább nagy jelentőséggel bírnak, hiszen a szomszédságok meglétében, a véleménynyilvánítás eszközeiben, a közterekkel való kapcsolatokban olyan hiányosságok alakultak ki, melyek a fentről érkező, központilag irányított beavatkozásokkal nem képesek rövid időn belül jelentősen változni.

A lakossággal, de a fiatal alkotó generációval is kapcsolatot építő, a városi teret megváltozott módon használó mikrobevetések segítségével új eszköztár van kialakulóban az építészetben, a városi rehabilitációs folyamatokon belül is.

Az új feladatkörben az építészek és más alkotó szakmákból érkezők a hiányzó társadalmi folyamatok elindításában igen fontos szerepet kapnak, ebből adódóan ehhez az eddigieknél sokkal közvetlenebb, de összetettebb szerephez szükség van más tudományterületek képviselőivel - társadalommal, gazdasági folyamatokkal... foglalkozó szakmákkal - való szoros együttműködésre, a problémák több irányból való megközelítésére.

Ezen állítások és a Bukarestben tapasztaltak alapján - ha nem is teljességre törekedve, de iránymutatóan - összefoglalhatók az új felületek, direktívák:

- . *felmérés* a meglévő állapotok, a városi tér, a közös felületek elemzése, az oda vezető *folyamatok* elemzése, az építészeti hiányosságok mellett a társadalmi hiányérzetek felmérése, kutatása, célok kijelölése
- . *vágygyűjtés* a lakosság közösségi *hiányérzetének*, vágyainak felmérése, közvetlen kapcsolatok erősítése a későbbi nagyobb léptékű beavatkozások megalapozása; kapcsolati háló fejlesztése
- . *felfedezés* a *pozitív* adottságok felismerése, a városlakók bevonása, aktivizálása interaktív felületek használatával, lehetőséget adva a véleménynyilvánításnak; info pont, interaktív térkép az interneten, túrák szervezése
- . *bevonás* a *közösségi* tervezésbe és alkotási folyamatokba, mikro léptékű beavatkozások a szomszédsági identitás erősítésére, kis központok kialakulásának fontossága, a közvetlen közös környezet használata új felületeken
- . *kapcsolódás* más alkotó szakmákhoz; kapcsolatteremtés újabb felületeként is; térhasználat a művészet bevonásával, az alkotás örömeinek erősítése, a közösen létrehozott mű értékének fontossága
- . *kitekintés* más szomszédságok, negyedek felé; negyedek határain, kihelyezett helyszíneken elindított akciók a városi térben, integráció, tolerancia erősítése

A fenti összegzésből határozottan kitűnik, hogy Bukarestben (de más, valamilyen szinten sérült társadalmú nemzetek nagyvárosainak esetében is) az építész, a város terek használatának újrafogalmazásával, a deformált Matrioska jelenség megváltoztatásának céljából, olyan határfelületeken jár, ahol már nem elegendő az korábbi klasszikus szakmai kompetencia, hanem szükséges az eleve hiányos társadalmi kapcsolódási pontok felismerése, a kapcsolódási eszközök lehetőségeinek folyamatos újraértékelése. Ez a cselekvés-lista csak a jelen állapotot tükrözi, az eltérő társadalmi problémáktól, szociális helyzettől, a helytől függően folyamatosan bővülő és alakuló.

Az Építőművészeti Doktori Iskola keretén belül párhuzamosan folyó csoportos kutatási akciónk is ezen a határmezsgyén munkálkodik. A *micromagdolna* projekt a fenti lista valamennyi elemét használja, egymással párhuzamosan, átfedésben egyaránt. Tapasztalatunk az, hogy a feladatok önmagukban, külön-külön nem elegendők, nem képesek a vátozás generálására.

Nem elég, ha közvetlen kapcsolódások nélkül, kívülről érkező, általános információkat használva szeretnénk itt alkotni. Ezek az akciók papíron maradnak. A hely (a *micromagdolna* esetében a VIII. kerület Magdona negyede) ennél sokkal összetettebb, érzékenyebb, ismeretlenebb. Olyan jelenlévő, íratlan hagyomány-, szabály- és kapcsolati rendszerben működik már egy meglévő közösség, amely befogadni, új felé és kifelé fordulni csak akkor képes, ha a kapcsolódási pontokon bizalmat talál.

Úgy vélem, kizárólag egy olyan új attitűd lehet megfelelő a változás elindítására, amely igaz, sokkal nehezebb, bonyolultabb, mint a korábbi, de elsősorban az interaktív kontaktusokra épül.

. Bibliográfia

Viorel MIONEL Silviu NEGUT : The socio-spatial dimension of the Bucharest ghettos, 2011.

Oana Luca: URBAN REGENERATION PROCESS IN ROMANIA; Theoretical and Empirical Researches in Urban Management, No. 1(10)/2009

Dominic Teodorescu: Ferentari: Bucharest's post socialist ghetto - 2013. 11.

Claudiu Forgaci: Bucharest between North and South; European postgraduate Master in Urbanism Strategies and Design for Cities and Territories TU Delft – Faculty of Architecture, 2013.

Sýkora, L. & Bouzarovski, Multiple Transformations: Conceptualising the Post-communist Urban Transition, 2011.

Ostwald, M. J.: Politics and the Deliquescence of Scale: The Columbaria of Brodsky and Utkin, 2012.

Carmen Beatrice Pauna, Dana Ileana G. Chirvai: Urban Comfort In Bucharest. Socio-Economic Parameters, 2009.

Ana Cosima Rughinis: Social Housing and Roma Residents in Romania, CPS International Policy Fellowship Program, 2004.

Evaluation of Programmes Targeting Roma Communities in Romania, UNDP Romania, Cluj-Napoca, 2006.

webes források:

MINISTRY OF REGIONAL DEVELOPMENT AND TOURISM: <http://www.mdlpl.ro/index.php>

THE PROTOCITY: <http://theprotocity.com>

PAPER ARCHITECTS: <http://russianculture.wordpress.com/2011/01/12/the-paper-architecture-of-brodsky-and-utkin/>

BERLIN, TEMPELHOF: <http://berlinhid.de/?p=266>

I LOVE BUCHAREST: <http://www.ilovebucharest.org>

FIELD TRIP: <http://www.fieldtrip.net>

MAP YOUR CITY! : <http://map.poianaluiiocan.org>

POIANA LUI LOCAN, Bucharest Architecture Festival: <http://www.poianaluiiocan.org/en>

STUDIO BASAR: <http://www.studiobasar.ro/?lang=en>

STREET DELIVERY BUCHAREST: <http://www.streetdelivery.ro>

MICROMAGDOLNA: <http://negyed.wordpress.com>

BME ÉPÍTŐMŰVÉSZETI DOKTORI ISKOLA: <http://dla.bme.hu>